

חַוֵּי

מספרות ואמנות

אברהם קריב ומכורתו

מאת שלמה גרוזנסקי

המסה "ליטא מכורת", שהופיעה וחיפה בהוצאת "ידידים" בחיפה, ת ש.ו.ה. גאה היא לידריו של אברהם קריב, הנושאים לו ברכה במלכות לו שטים שנה. זה שנים רבות רואה הקורא העברי את קריב כמעט אך ורק כפולמוסן ומטיף כלוחם לאי-שפראטאציה שלו של הספרות העברית החדשה. קריב הפולמוסן יצא למלחמתו וראשית שנות הארבעים בעיצומה של מלחמת העולם השנייה ובראשיתה של שואת יהודי אירופה. באותה שעה כתב קריב גם את שירת הפרוזה שלו לאירופה ולתרבותה. הוא לא היה יוצא-דופן בכך. פני-ית-עורף זו לאירופה בימי היטלר לחתה היתה במיוחד בספרות אידיש; ביטוי חזק ניתן לה בשירו של יעקב גלאטשטיין, גוסע נאכט, זעלסט (לילה טוב, עולמט). אולם אצל קריב

ענה אהבתו לא לתורה זו או לנוסחה זו אלא לחיים שידע מקרוב, לאנשים בקרבם נולד וגדל.

עליו מספר קריב ב"ליטא מכורת" תי.

קריב הוא מן היהודים המעטים בדת האחרונים האוהבים את מכורתם, את אבותיהם, ואת ילדותם. מי שאוהב את אלה הוא אדם שונה בתכלית ממי שאינו זוכרם לאהבה. ואכן, נכון הדבר, שבין יוצריה של הספרות העברית החדשה היו רבים שהמידו את מולדתם הממשית, שלא אהבה, שהתביישו בה, בעניותה ובעלבוניה, באידיאולוגיה, במולדת ארכאית או אטופית שבדמיון. שכיח בספרות העברית החדשה, בתקופה הציונית ובתקופה הארצישראלית כבתקופת ההשכ"ל, רגש העליונות של הלב כלפי קודמי מיל. הענווה אינה ממידותיהם של מחפכנים. א- קריב מתפלל בשיר "קודמי" כי "יכשר דוכן חי כדוכנך, קודמי, הורי" יש בכך כדי להפחית; אולם העיון בספרות העברית החדשה יוכיח, מה גדולה היא בה ענינה וזהו.

אברהם קריב כובש את הלב בכך שר אהבה זה, בראש וראשונה זו היא אהבה לעוני. בראש מסתו על ליטא מביא הוא פסוק זה מ"ילקוט שמעוני": "אמרה תורה: רבוננו של עולם, תן חלקי בשבת של עוני". האהבה לעוני, שאינה רק אהבה לעוני, היא מסימני החיכר המשותפים לכל אמונה גדולה. קריב זכה שילדותו עמדה בקרב "שבת של עוני", בשבת זה שמלכותו היתה, כדבריו, "מלכות השולחן ערוך". א. קריב, כשם שאינו היסטוריון וסוציולוג כן אינו גם תיאולוג. יותר משהוא אוהב את תורתו של שבת זה אוהב הוא את דמותו. הברכה, מצטרפת לדמות רוחו — "חריפות עם אחריות, עמקות עם צליל לזת". קריב משבח את בני שבתו, ש"לא היו נבוכים כל עיקר ולא ידעו חיבוטי אמונות ודעות". בתחום האמונה היו החריפים הללו אנשי תום... כל מעיינם היה בנגלה. אבל לא בנגלה השטות, אלא בעומקו של נגלה. הטעון גם הוא חישוף וגילוי. ועוד תכונה אחת לשבת זה: "חסיד יוכר לאלתר בעצם חיצוניותו, מה שאין כן בליטא המתנגדית שאפילו בני עליה שבה בתורה ובמוסר, אם לא היו רועים בעדתם, לא היו להם שום סימן היכר חיצוני. זולת מה שמעלתם הפנימית האירה פניהם. יש ערות כי ר' ישראל סאלאנטאר בעצמו, שהיה אחד מגדולי הדור, לא לבש איצטלא דרבנן, ושני אישים, שהג' שימו בתקופת האחרונה את היהודות הליטאית בשלימות. החפץ חיים וההוון איש, לא לבשו גם הם איצטלא דרבנן".

תכונותיה של מנטאליזת מתנגדית ליטאית זו הן גם סגולות הנחתו וסג' נגנו של בנה המתרפק על זכרה. אביא, בהשמטות, פסקה אחת ממסתי על חיים לנסקי:

הגבוהים, העמוקים בקולות השיר רה אינם קולותיו. אין הוא כו' בש תחומים, אך מוליך שבי... כפרש קל הוא מגיע לכל מחוז בלי יגיעה. שירו בלתי צפוי, בלתי אחוז בהוסי-שגרה, אך תוך כדי יציאתו מרחק הפתיחה הוא נהפך לדבר שבטבע, כעשוי בדי שמים... שירתו אינה יוגת מהמשתה ואינה נהרת אליה... בטבע, בנוף הוא ניצב לא נוכח החזיונות האדירים, המכריעים את האדם. כי אם נוכח אותם החזיונות אשר זיקה אינטימית לנו אליו הם, המעצמות הגדולות של הטבע לא נכנסו לשירו. הוא בוזר מתוכן את התופעה היחידה, את העצם הנפרד, כגון עוף לילה מתוך מלכות הלילה. גם בשיריו הסיביריים קיים האילן, הנחל, האבן, ולא עצמת טבע ונוף. אין הוא מתפעם מחידת היש או מס' גב היש. כי אם סמוך על היש ושר בעולם כבהוך שלו.

הנה היא מורשתו הרוחנית של ס' פך שלא קפאה בזכרון אלא היא פעיל לה ומעצבת את רוחו ואת לשונו. האיפיון הוא חריף עד למיצוי, ועם זאת אין קו אחד מודגש לשם הבל' טה, לרשם משיכת עיין, אכן: "הפנת עם אחריות, עמקות עם צלילות". תכר נות אלו הן העושות את מסותיו של קריב מסות מופת בספרותנו.

נאמר לעיל על קריב, שהוא פורטר סן-משורר. אבל גם בפולמוסו יד המ' שורר היא על העליונה. אין להקשות על טבעו של אדם; ואף על פי כן, יש ואתה מצטער על כך. קריב הוא שמרן, וכזה ייתודד חצינו. הוא זכה ויש לו אובייקט לנאמנות ולאהבה. אולם הוא אינו שמרן נאבק עם זמנו.

לא היה הדבר הלך-נפש חולף, בארץ הם הימים של שקיעת-עולם הור קריב לבדוק את "איון הספרים החדש", ארון הספרים שלנו בן קצ' שנות אנתיסיות וההתעוררות לחיים חדשים בישראל, את הספרות העברית החדשה מתקופת ההשכלה ועד ימינו. זעיקן מחודש זה בספרים, אשר אהב אי עשה אותו קטיגורם הקפדן ללא יגע זה שנים רבות ועד היום הזה.

ב"קורת-תגר זו של איש המסה" שהיה לאיש "מריבה", כאמרתו של קריב עצמו, עוררה זיכרונות רבים כש' הופיע ספרו, "אדברה וידוח לי", ועד יין הדיהם נשמעים עד היום. אולם, דומה, שבעל-דבריו של קריב ברור גם החסיא את המטרה. הסניגוריה שלהם על הסופרים שפגעו בהם היציו של קריב היתה על דרך ההסבר ההיסטורית הם ביקשו להוכיח את כוונת תיהם הטובות, הסועילות, של אותם סופרי-המופת שקריב ייטרם על צב' עי הכיעוד בהם תיאור את עמם וחיי. הם ביקשו להם זכוו במציאות היהודית בזמנם, שעוררתם לעשיית לתקנתם. אולם אברהם קריב גישתו אינה אינ' טרפראטאציה היסטורית אלא תגר בה בלתי-אמצעית וישירה. דומה, שהוא גם אינו מסוגל להזעמק בפרי טי החיים היהודיים בימיהם של מנ' דלי מוכר ספרים, פרישמן וברנר. הוא אינו היסטוריון ולא סוציולוג, המבי קש להבחין בין מסגרות-היהודיות של עדות היהודים בליטא, בגליציה ובפר לין, בין חי ישראל במזרח-אירופה לפני מלחמת העולם הראשונה יאה' ריה. אין זה מעניינו. לפני עיניו עי' מר מראה עולמו של ילדותו מול עינים זה שבארון הספרות של מאת' וחגישים השנים האחרונות. ועל כן קריב דברים לי עמכם, ספרים עב' מיט, אשר נשאתם דבריהם על איש מישראל כמה יובלוו בשנים" — "כי הגדה קול בי ובלא קולכם, אש בי זכורה היא בגבולכם, שם המפורש הוא בי ומשובש הוא לפני בגוילכם".

א. קריב אינו היסטוריון ולא סוצ' ילוג אלא משורר-פולמוסן. טעות היא בידי מבקריה, שהתווכחו עמו כאילו היה סניגור להשקפת-עולם. לאירוי אולוגיה המלמדת זכות על הגלות ויהודי ריה, בבואו לריב את ריבם זום מנ' דלי ופרישמן וברנר, לא על השק' פות ואידיאולוגיות יצא קריב להגן אלא על ביתו ומולדתו. לא נתפסויה עיוניות פגעו כמה מרבותיה של הספרות העברית החדשה; אהבתו נפצ'

אברהם קריב